

Западна Македонија, Косово и Метохија у концептима територијалне и етничке Албаније

УДК 323.1(497.1=919.83)(091)

Др Ђорђе Борозан

Аутор упозорава на жестоку албанску научну, политичку и информативну пропаганду против СР Југославије и Македоније за остваривање великоалбанског стратегијског пројекта, чију основу чини „Програм територијалне и етичке Албаније“, усвојен приликом оснивања Прве призренске лиге, 1878. године, и који, већ више деценија, готово у неизмењеном облику траје као општеприхваћени национални идеал свих Албанаца.

Ту тематику аутор је изложио пратећи консеквентност идеје „Велике Албаније“ на просторима Косова и Метохије и Македоније од самих зачетака, када је турска порта, пред велику источну кризу 1875. године, да би добила наклоност Албанаца, обећавала стварање аутономног „арбанашког вилајета“, па све до садашњих дана.

Албанска политичка, научна и информативна пропаганда, током вишедеценијског дјеловања против Југославије, а од скоро и против Македоније, формулисала је неколико стереотипа који су постали основна полазишта за остваривање великоалбанског стратегијског пројекта. Програм територијалне и етничке Албаније, срочен приликом настанка прве албанске лиге у Призрену 1878. године, траје већ више деценија у неизмењеном облику као неспорни и опште прихваћени национални идеал свих Албанаца, ма гдје се налазили. Идеје, поруке и политички концепти националних вођа и посленика у култури усмјерени су увијек тако да говоре о јединству Албанаца „по крви и језику“, и о превазилажењу подјела на вјерској основи понављањем познате максиме Пашка Васа ефендије: „Албанство је једина религија Албанаца“. Тако трасиран пут јединства албанске нације на територијама некадашњих турских вилајета (битолског – манастирског и косовског, који захватају велики дио државних територија Југославије и Македоније, као и екадарског и јањинског, у оквиру којих се налази држава Албанија) оптерећује и чини неизвјесним југословенско-албанске и македонско-албанске односе.

Из Тиране се на Албанце у Југославији, Грчкој и Македонији гледа као на „угрожени дио нације“ којем треба помоћи да се избори за политичку самосталност, а затим да постане дио јединствене Албаније. Држећи се вилајетских оквира као територијалног оквира који треба попунити, албанска историографија слиједи том циљу и оправдава све

напоре и методе примјењене ради његовог остварења. Наиме, због тога што им вољом великих сила таква држава није дата и призната 1912–1913. године, Албанци упорно наглашавају путем меморандума да им је вољом сила и сусједних држава (Србија, Црна Гора и Грчка) на Лондонској конференцији 1913. године нанијета неправда тиме што је половина „њихових“ етничких територија остала изван Албаније. Зато већ деценијама понављају готово истовјетне захтјеве из првих меморандума, упорно тражећи редефинисање албанских граница, и користе сваку кризну ситуацију за њихово остварење. Сврставањем уз силу која је у конкретном случају најмоћнија и која је спремна да због својих интереса користи Албанце онако како је то, нарочито у посљедња два вијека чинила османска Турска, успијевали су национални и политички албански прваци да остваре поједине сегменте тако амбициозног програма, али никада до краја и на начин којим би били задовољни.

Упорно пропагирајући угроженост Албанаца у сусједним државама, владе у Тирани су стално доказивале патерналистичку бригу матичне државе и у светском јавном мњењу, захваљујући етничкој преминацији на просторима Косова и Метохије и Западне Македоније, створиле су утисак да је реч о „албанској земљи“. Тиме се покушава скинути копрена са сталног сецесионистичког покрета Албанаца у Југославији, Македонији и Грчкој, и оправдава „насилно“ остварена етничка преминација различитим облицима албанизације. Заправо, путем исламизације, а затим албанизације, као најчешћим обликом нарастања албанског етничког корпуса, поремећена је демографска слика на тим просторима у мјери која се може поредити са пустоношном ријеком, како је то дефинисао историчар Јован Томић још 1913. године.

Косово и Метохија, као и Западна Македонија, незаобилазна су димензија геополитичке упућености и међузависности Албаније и Југославије и Македоније. Албанска спољнополитичка доктрина, међутим, мрачи перспективе таквих односа јер је усмјерена на непрекидну индоктринацију Албанаца у окружењу албанском идејом. Наиме, легитимно право матичне земље да се интересује за положај своје мањине у сусједним државама Тирани је претворила у деструктивни патернализам, који је у вези с питањем остварења плана „Косово-република“ попримио димензије снажног уплива међународних организација, упркос изражавању политичког става да је реч о унутрашњем питању Југославије. Настоји се доказати да су Албанци у Југославији (сада вјероватно и у Македонији) увијек били угрожени и да је њихово настојање да остану *corpus separatum* логична потреба. Геополитичка визија територијалне Албаније и, на тој основи, већ остварене претпоставке „етничке Албаније“, чине политички неуралгичним готово цио балкански простор, нарочито његов југозападни дио.

Пошто су великоалбанске визије од времена Лиге у Призрену из 1878. до оне формиране у фашистичком протекторату „Велика Албанија“ у Другом свјетском рату 1943. године, понављане у многим меморандумима, политички спутавале сва настојања Београда да са Тира-

ном оствари односе добросусједства, а то је настављено и у послератним деценијама, крај овог вијека у знаку је политичког стања на Косову, Метохији и у Македонији које намеће многа питања, међу којима је најзначајније питање будућности југословенско-албанских и македонско-албанских односа. Подсјећање на макар дијелом остварену територијалну и етничку Албанију у Другом свјетком рату упозорава на крајњу опрезност због тада насилно изведене измјене демографске структуре, која је у поратним годинама настављена и сада се прагматично користи у политичке сврхе. Дипломатски настала као „предзиђе“ против словенске опасности, Албанија и даље има улогу „антимурала“ православним Србима, Македонцима и Грцима. Територијална и етничка Албанија, схваћена у духу етноцентристичке примјене албанизације, трасирала је пут ка „Великој Албанији“ као планираном оквиру који демографски треба попунити. Пут ка том циљу на простору Косова и Метохије попримио је драматичне сразмјере.

Вилајетска Албанија

Почеци великоалбанске идеје могу да се прате од прагматичног става турске порте, која је, да би придобила Албанце пред отварање источне кризе, 1875–1878. године, обећавала стварање аутономног „арбанашког вилајета“ с центром у Битољу. На тој основи су прваци Албанског комитета у Цариграду (Абдул Фрашери и Пашко Васа) разрадили план, тражећи од Порте да тај албански вилајет обухвати просторе скадарског, јањинског, битољског и косовског вилајета. У вези с тим, покренули су политичку акцију код дипломатских представника великих сила у Цариграду и организовали агитацију међу Албанцима, послје које је услиједио меморандум Порти од 24. априла 1877, у којем су назначени простори тих вилајета.

Као реакција на поразе и територијалне губитке Турске у рату са Србијом, Црном Гором и Русијом, окончане миром у Сан Стефану, 3. марта 1878, услиједио је, 30. маја, нови меморандум Албанског комитета, којим је тражено од Порте да се „албанска земља“ остави Албанцима. Како су у то вријеме привођене крају припреме конгреса у Берлину, сазваног ради ревизије санстефанских одлука, албанска агитација је, неспутавана од Порте, хватала маха и већ на првим зборовима у Призрену, почетком јуна 1878, Абдул Фрашери је, у име делегата јужне Албаније, изашао с радикалним предлогом територије будуће Албаније, коју би чинила четири следећа шалука: 1) јужна Албанија, с Епиром и Јањиним; 2) сјеверна и средња Албанија, с подручјима Скадра, Тиране и Елбасана; 3) Македонија, с Дебром, Скопљем, Гостиваром, Прилепом, Велесом, Битољем и Охридом и 4) Косово с Пећи, Ђаковицом, Призреном, Митровицом, Приштином, Гњиланом, Прешевом, Кумановом, Новим Пазаром и Сјеницом. Како су на просторима тих вилајета Албанци чинили тек нешто више од 30 одсто укупне популације, очигледно је да су етнички разлози били у потпуној супротности с

територијалним разлозима. Међутим, пласирајући тај концепт будуће Албаније у оновременој бечкој штампи, Абдул Фрашери је успио да заинтересује шефа аустроугарске дипломатије Ђулу Андрашиа макар толико да се у његовим изјавама нађе мјеста и за Албанце као употребљиве за заустављање руског панславизма и стварање заједничке јужнословенске државе на Балкану.

С признанских зборовања, на којима су размијењени различити предлози, упућен је, половином јуна 1878, меморандум Конгресу у Берлину, у којем се напомиње и тражи признавање територијалног интегритета „албанске земље“ под суверенитетом султана. Образлажући смисао тог меморандума, Лига у Призрену се руководила жељом „за одбрану земаљског интегритета“ и „царских права нашег господара Њ. В. султана“. Учесници признанске скупштине, у књизи одлука (Карарнами), поводом промјена насталих тим ратовањем, констатовали су: „Нећемо допустити улазак страним трупима у наше подручје. Бугарску владу нећемо прихватити ни по имену. Ако Србија добровољно не евакуише крајеве које је противправно окупирали, против ње ћемо упутити акције и учинити крајње напоре да би издејствовали предају тих крајева. Против Црне Горе поступићемо на исти начин“.

Управо због тих разлога и на основу тако дефинисаног „албанског“ простора настала је Лига у Призрену и афирмисала се као војна и политичка организација која се опирала спровођењу одлука Конгреса у Берлину о разграничењу Турске са Србијом, Црном Гором и Грчком. Опсједнутост лигиног вођства одбраном територија које је назначила Porta као „албански вилајет“ претворила се, од 1878. године, у жестоко опирање сусједним државама на вјерском, етничком, политичком и културном плану. Посљедице тих сукоба, праћене све већом измјеном етничке структуре словенског становништва, усљед исламизације и албанизације, најбоље су се осјетиле на просторима оновременог косовског вилајета. С тог простора се, у периоду од 1878. до 1912. према подацима Јована Цвијића, иселило, или у албанско-турским зулумима нестало, око 150.000 Срба. То управо показује да је у концептима територијалне и етничке Албаније Косово имало приоритетан – стратегијски значај.

Иако се у Берлину 1878. није разматрало албанско питање, ставови из меморандума уручених појединим дипломатским представницима послужили су за политичка промишљања о употреби Албаније и Албанаца као територијалног и етничког предзиђа „словенској инвазији“. При томе, простори оновремене старе Србије и Западне Македоније имали су посебан значај. На њих је први скренуо пажњу италијански дипломата Бернардо Берио, који је напоменуо својој влади како би Албанија и Албанци могли послужити као предзиђе словенској и грчкој доминацији на јужним балканским просторима и за заустављање аустроугарског продора ка Солуну. Сматрао је, при том, подручје Косова „кључном тачком у владању Балканом“ и да је за будућу Албанију веома важно да се то подручје и сјеверни Епир (Чамерија) нађу у њеним оквирима.

На почетку 20. вијека, „албанско питање“ нашло се у сфери све офанзивније аустроугарске војне и политичке доктрине, усмјерене на рушење Србије и Црне Горе. Тражећи погодан тренутак да се Србији и Црној Гори зада ударац „изненада и с највећом одлучношћу“, у Бечу су разматрани бројни планови о аустроугарском продору према Солуну и, због тога, размишљало се о што сврсисходнијем коришћењу Албанаца. На Балплацу је све чешће расправљано о Србији и Црној Гори као експонентима руског утицаја на Балкану. Уз то, пратећи одлучност и спремност Србије, Црне Горе, Бугарске и Грчке да ратом против Турске преуреде политичку карту Балкана, аустроугарски генералштаб је, у поруци цару Јосифу, посебно нагласио: „У случају да Турска буде сломљена, ми морамо да узмемо Косово да бисмо трајно раздвојили Србију и Црну Гору и осигурали приступ Албанији, која обавезно мора да припадне нашој сфери моћи“.

Нови подстицаји за стварање Албаније, која је, и почетком 19. вијека превасходно била географски појам, настали су за вријеме албанског покрета за аутономију од 1909. до 1912. године. На скупу у Битољу, 1909. године, албански представници изабрали су Комитет националног уједињења, који је обновио захтјев о аутономној Албанији у границама скадарског, косовског, битолског и јањинског вилајета. И Комитет за одбрану, формиран у Скопљу 1910. године, огласио се са сличним захтјевима, тражећи за границе будуће Албаније сјеверни Епир, Македонију са Скопљем и Стару Србију (Косово, Метохија и дијелови новопазарског санџака). Тај комитет се на самом почетку Првог балканског рата, у октобру 1912, огласио апелима да сви Албанци оружјем спријече промјену турских граница и подјелу територија за које сматрају да су албанске територије. Међутим, брз пораз турских снага у рату с балканском алијансом изложио је Албанце бројним опасностима: Скадар су опсјеле црногорске трупе, српска војска се преко Косова и Македоније, кроз средњу Албанију, упутила ка Драчу, а грчке трупе су заузеле Корчу и Ђирокастро. Тиме су били потпуно доведени у питање сви резултати које је албанско политичко вођство остварило борбом и устанцима, од 1909. до 1912, у вези са стицањем аутономије. Одлуком устаничког вођства да сви Албанци стану у одбрану турског територијалног интегритета пропуштена је, чини се, погодна прилика да албански народ своју политичку судбину усагласи с околним народима и државама. Остајући уз Турску, спутани оковима њеног феудализма, Албанци су, опчињени амбицијама њиховог политичког вођства рачунајући с могућношћу стварања албанске државе на наведеним вилајетима, своју политичку судбину везали за стратегијске интересе аустроугарске и италијанске балканске политике.

Излаз из неизвјесне ситуације, створене успјесима Балканског савеза у октобру и новембру 1912, албански прваци, предвођени Исмаилом Кемалом – Влором, нашли су у консултацијама бечких и римских политичких кругова и, на основу добијених гаранција, прогласили су у Валони, 28. новембра 1912, независност Албаније. У Меморандуму

од 2. јануара 1913, упућеном Конференцији амбасадора у Лондону, која је од 17. децембра 1912. расправљала о последицама ратом измењеног стања на Балкану и, у вези с тим, о статусу будуће албанске државе, поручили су да границе треба да „одговарају максималној варијанти територијалног програма албанског покрета“. У вези с тим, напомиње се да „границе које ми тражимо полазиће од садашњих са Краљевином Црном Гором и подразумеваће градове: Пећ, Митровицу, Приштину, Скопље и Тетово са њиховом околином, задржавајући садашњу границу (према Грчкој – Ђ. Б.) све до Превезе“. Изражавајући спремност да свој „неуморни иредентизам“ наставе све док њихови захтјеви не буду испуњени, прваци те самозване провизорне владе Исмаила Кемала, незадовољни територијалним рјешењем Албаније, формирали су, 1913. године, Комитет за одбрану Косова и сјеверног Епира и, преко друштва „Ватра“ у САД и сличних албанских удружења широм Европе, отпочели да пропагирају назначене границе вилајета као националног циља на основу начела Албанија Албанцима.

У потрази за границама

Резултат могућности досезања зацртаних граница за вријеме аустроугарске окупације Србије и Црне Горе током Првог свјетског рата биле су даље нетрпеливости у српско-албанским и црногорско-албанским односима, и промјене демографске слике Западне Македоније, Косова и Метохије у корист албанске популације. И док се ратни пожар на Балкану стишавао и из њега израњала заједничка држава југословенских народа, из Драча се 1918. године огласила провизорна албанска влада Турхан-паше Перметија, понављајући концепте Призренске и Пећке лиге из 1878. и 1899. и захтјеве садржане у Меморандуму од 2. јануара 1913. године. А затим, пред мировну конференцију у Версају, 1919. године ради протежирања неријешеног питања албанских граница, у Скадру је 7. новембра 1918. формиран Косовски комитет, чије је политичко-пропагандно и терористичко дјеловање, с позиција албанског иредентизма и косовског сепаратизма, пресудно утицало на сузбијање свих покушаја влада у Београду и Тирани да нормализују односе током међуратног периода.

Не мирећи се с рјешењем албанских граница из 1913, које је, по препоруци Конференције у Версају, разматрала и усвојила Конференција амбасадора 9. новембра 1921, руководство Косовског комитета је, уз отворену или прикривену помоћ албанских влада, упорним наглашавањем тешког положаја Албанаца у Југославији, доприносило да Косово и Метохија буду током међуратног периода сталан извор неспоразума између Тирани и Београда. Наиме, питањем положаја албанске мањине у Краљевини Југославији и настојањем југословенске владе да истисне, или барем заустави италијански утицај у Албанији, подстицана су стална југословенско-италијанска пресецања око престижа у Албанији. Протежирајући права албанске мањине у Југославији, римски политички

крugови су подстицајно дјеловали на ширење качачког покрета и, преко Косовског комитета, током читавог међуратног периода, стварали све већи простор за дјеловање косовског сецесионистичког покрета.

Промјена политике Ахмеда Зогуа према Мусолинијевој фашистичкој Италији и схватање да његова краљевска титула – „краљ Албанаца“, подразумијева патернализам према свим Албанцима, учинили су да албански покрет за територијалну и етничку Албанију добије нове подстицаје. Питању југословенског Косова и грчког сјеверног Епира италијанска пропаганда је придавала све већи значај ширењем вијести, путем штампе, о „новој“ и „етничкој“ Великој Албанији. Таква италијанско-албанска пропаганда била је нарочито изражена уочи и после италијанске окупације Албаније 7. априла 1939. године, а њоме је окупљана хетерогена албанска емиграција, која је своје политичко понашање изражавала прихватањем програма Косовског комитета. За Мусолинија и италијанску владу, којима је „нова“ Албанија била аргумент од прворазредног значаја за односе с Југославијом, косовска политичка емиграција постајала је сваким даном све јача ударна песница албанског иредентизма. Она је, како биљежи гроф Ђано у свом дневнику, била „оно мало свијетло на дну ходника“ које се увијек могло разгорети до потребних размјера.

После окупације Албаније, априла 1939, италијанско-албанска пропаганда о скором стварању „нове“ и „велике“ Албаније добијала је димензије добро организованог покрета. Тиме су код већине Албанаца подстицана политичка увјерења да ће фашизам коначно обезбиједити потпуно рјешење албанског питања. С таквим осјећањем и нескривеним одушевљењем албански народ је дочекао политички слом Југославије и Грчке и прикључење Метохије, Косова, источних дијелова Црне Горе, Западне Македоније и сјеверног Епира Албанији на основу Мусолинијевог декрета од 29. јуна 1941. године.

Фашистички протекторат „Велика Албанија“

У новонасталој политичкој реалности, разбијањем и административним преуређењем Краљевине Југославије, питање Западне Македоније, Косова и Метохије попримило је облике сложене идеолошке садржине, која је током Другог свјетског рата дошла до потпуног изражаја. Готово ни на једном дијелу југословенске државне територије нијесу настале тако радикалне промјене политичких, економских, етничких, демографских и културних услова као што је то био случај са Западном Македонијом, Косовом и Метохијом, који су током рата урастали у друштвено, политичко и етничко биће фашистичког протектората „Велика Албанија“. То утолико прије што је „Велика Албанија“ по свему била *par exelance* творевина фашизма и модел фашистичке државе на основама „новог поретка“.

Укљученост албанског становништва у стварање такве државе и елужби новог режима готово да је јединствена у Европи током Другог

свјетског рата. Смисао пронађене будућности и досегнутих циљева, који свакако нијесу били коначни у погледу жељених граница, испуњавао је сав јавни живот Албанаца у „границама“ тог протектората. Управо стога, области прикључене Албанији, посебно Косово и Метохија, остале су изван матичног тока југословенске револуције.

Питање Западне Македоније и Косова и Метохије разријешено је успостављањем албанско-италијанског окупационог режима сходно иредентистичким амбицијама „владе у Тирани“ и настојањима Рима да, под видом „нове“ и „велике“ Албаније, прошири зону италијанског стратегијског утицаја на Балкану. У условима ратних догађања, која су мотивисала албанске колаборационисте на сукцесивно елиминисање српског, македонског, црногорског и осталог неалбанског становништва, косовско-метохијска област урастала је током ратних година у „границе“ етничке Албаније. Користећи услове које су окупаторски режими Италије и Њемачке стварали, албански националисти и шовинисти су сталним разрачунавањем и прогонима убржавали процес мијењања демографске слике на простору Косова и Метохије.

Од априла 1941. године до пропасти њемачког окупационог режима у Албанији на Косову и Метохији, у новембру 1944, у служби окупационог италијанског и њемачког режима била је већина албанског становништва у Југославији. У првим редовима колаборације били су чланови и присталице Косовског комитета, Албанског народног савеза, Бали комбтара, Друге призренске лиге и Албанске фашистичке партије. Укључени у војне, обавјештајне, полицијске и политичке службе, Албанци с Косова били су главни протагонисти организоване идејно-политичке борбе против југословенског и албанског антифашистичког покрета. Свијест о новој Албанији као тврђави италијанског фашизма на Балкану, а затим важном експоненту њемачког рајха, несумњиво, дубоко је утицала на све Албанце у Југославији.

Апострофирајући разлоге слабог одзива Албанаца из области прикључених Албанији на страни антифашизма и НОП-а, Енвер Хоџа је настојао да такво понашање протумачи одсуством политичког и војног утицаја Комунистичке партије Албаније, иако су, с обзиром на административна устројства протектората, управо такве могућности постојале. За албанске комунисте, као и за све остале припаднике политичких група и струја, које су претендовале да понесу барјак националног уједињења Албанаца, однос према припојеним областима Југославије и Грчке, посебно према Косову и Метохији, био је утолико важнији што је – како сматра Енвер Хоџа – „албанска реакција држала у рукама карту истине по питању Косова“. Међутим, ту „ карту истине“ имао је стално при руци и Енвер Хоџа, и њоме се углавном руководило вођство албанске комунистичке партије. Наиме, насупрот националистичким и монархистичким групама, које су настојале да, уз помоћ Велике Британије и САД, очувају Албанију у „границама“ створеним током рата, руководство КПА определијело се за модел територијалне Албаније, јер је он остављао највише маневарског простора и омогућа-

вао прагматично критиковање концепата „нове“, „велике“ и „етничке“ Албаније.

Критикујући уједињење Албаније уз помоћ фашизма, као и пројекције Бали комбтара, Легалитета и Друге призренске лиге, који су се исцрпљивали у сталном позивању на етничку Албанију Енвер Хоџа је концепт КПА о територијалној Албанији образложио на следећи начин: „... Ми нисмо ни за 'велику' нити за 'малу' Албанију већ једино за Албанију која као земља и нација представља јединствену цјелину“. Опсједнутост албанских комуниста таквом политичком формулом надрастала је све облике сарадње, помоћи и идејног сагласја стваране између југословенског и албанског политичког вођства током ратних и у поратним годинама.

Покушај стварања територијалне и етничке Албаније у вријеме Другог свјетског рата и посљедице тог, ратом створеног провизоријума, упозоравају на крајњу опрезност управо због насилно изведених демографских промјена у етничкој структури становништва Западне Македоније и Косова и Метохије. Стварана форсираном албанизацијом, „Велика Албанија“ је политички пројект чији смисао није престао с познатим исходом Другог свјетског рата. Стога што она у политичкој баштини југословенско-албанских односа остаје најгоре и најтрагичније искуство, постоје бројни разлози за потпуније интердисциплинарно истраживање различитих аспеката великоалбанске идеје.

Исход рата у Југославији и Албанији и пobjеда народнофронтовских антифашистичких снага под вођством КПЈ и КПА омогућили су споразумијевање, сарадњу и помоћ који су, 1945. године остављали утисак обостраног пријатељства. То утолико прије што је, од 1944, био актуелан план о балканској федерацији. С Албанијом се рачунало, и мимо тог плана, као са седмом федералном јединицом југословенске федерације. Због тога је југословенски партијско-инструкторски ангажман из времена рата у првим поратним годинама добио нове димензије – војне, економске, политичке и дипломатске помоћи. Обим и домени те сарадње пресудно су утицали на очување политичког интегритета Албаније, угроженог британским интервенционизмом, грчким територијалним ревандикацијама и несклоношћу САД према Хоџином режиму у Тирани. Само захваљујући несумњиво наглашеној одлучности југословенског комунистичког вођства Албанија је, на Париској мировној конференцији 1946, избјегла судбину да буде сврстана уз фашистичке силе због учешћа у италијанској агресији на Грчку и колаборационистичког држања „влада“ протектората „Велика Албанија“.

Остајући у сфери стратегијског и идеолошког „совјетског кишобра-на“ и под несумњиво великом југословенском контролом, Енвер Хоџа се није усудио да покрене питање Косова иако су га на то подстицали англоамерички војни и дипломатски представници у Тирани, сматрајући то сталним каменом спотицања у југословенско-албанским односима. Иако веома склон том захтјеву, усаглашеном са Зогуовим мишљењем да је „Албанија без Косова као човјек без једне руке“, Енвер Хоџа се,

увјерен у Титову несклоност да препусти Косово Албанији и тежњу да преко Косова и Метохије прикључи Албанију Југославији, истински плашио те друге алтернативе. Наиме, све док је важило Стаљиново обећање Титу да Албанију може „прогутати“ тај Хоцин страх био је и логичан и оправдан. Међутим, чим се Стаљиново политичко расположење према Титу промијенило, Хоџа је пожurio да лично у Москви од великог диктатора прими инструкције за обарање Тита, оптужујући Југославију за империјалистичко понашање према Албанији. Прихваћен у улози добродошлог саговорника, тај „врли“ следбеник Стаљинових метода владања извукао се испод Титовог „шињела“ и коначно вратио својим младалачким великоалбанским сновима, спроводећи у пракси поруке првака „рилиџа“ покрета: „Албанство је једина религија Албанаца“ и „Албанија Албанцима“.

На просторима Југославије који су током Другог свјетског рата били у саставу фашистичког протектората „Велика Албанија“ изведене су демографске промјене којима је битно поремећено и смањено етничко присуство Македонаца, Срба и Црногораца у Западној Македонији и на Косову и Метохији. Тако негативан тренд је настављен и послије рата захваљујући забрани повратка избјеглицама с Косова и Метохије и из Македоније, што је правно регулисано Законом о ревизији додјељивања земље бившим колонистима и аграрним интересима у Македонији и Косовско-метохијској области 3. августа 1945. године.

И у послератним деценијама настављен је и у много чему убрзан процес динамичког демографског растакања македонског, српског и црногорског становништва у подручјима Западне Македоније, Косова и Метохије и у источним предјелима Црне Горе. Тај процес промјена у корист албанске популације оствариван је на начин који у свему стреми ка планираном територијалном пројекту мапе етничке Албаније, која већ деценијама служи као „политичка икона“ свим Албанцима.

Албанизација, као својеврсни феномен савремене балканске реалности, остварује се сталним партиципирanjem албанској нацији сусједних народа и разних етничких скупова (Власи, Мијаци, Торбеши, Цинцари, Роми и други) и чини веома дјелотворан процес јачања моћи албанске нације. Користећи неуралгично стање све горих међуетничких односа између Срба и Албанаца и Македонаца и Албанаца, Албанија је наставила политику патерналистичке забринутости за положај својих сународника у сусједним државама. Иза те „забринутости“ владе у Тирани стално ишчекују потребан степен конфронтације на Косову и Метохији, односно у Македонији, како би се интернационализацијом положаја Албанаца у СР Југославији и Македонији покренуло питање редефинисања албанских граница.

Систематским осмишљавањем и стрпљивим вођењем кампање у науци, култури, политици и пропаганди стваране су стално нове могућности за албанизацију, која и на крају овог вијека остаје још недовршени процес. Неконзистентна национална политика и енормно висок наталитет Албанаца, уз несинхронизовану деаграризацију, индустријализацију

и урбанизацију Македоније, Косова и Метохије, имају за последицу велике етничке промјене, прво у руралним, а затим и у градским срединама. Свјedoци смо све драстичнијег смањивања македонске и српске популације на тим просторима маркираним великоалбанским територијалним пројектом. Промјене које су у току управо стога упозоравају на висок степен политичког ризика не само у том дијелу већ и у читавом региону Балкана уколико Албанци у Југославији и Македонији наставе да своју посебност остварују и траже мимо постојеће међународно признате реалности.

Извори и литература:

1. Ж. Аврамовски, *Прилог питању италијанско-албанске иредентичке пропаганде на Косову и Метохији у време минхенске кризе и окупације Албаније*, „Историјски гласник“ 2–3, Београд, 1964.
2. Д. Батаковић, *Основе арбанашке превласти на Косову и Метохији 1878–1903*, „Идеје“, 5–6/87.
3. Д. Богдановић, *Књига о Косову*, Београд, 1985.
4. Ђ. Борозан, *Велика Албанија (поријекло, идеје, пракса)*, Београд, 1995.
5. Ђ. Борозан, *Патерналистичка понашања албанских влада према Албанцима у Југославији током 20. вијека*, „Војно дело“, Београд, 1997, стр. 28–40.
6. Ђ. Борозан, *Југославија и Албанија – смисао ратног искуства – 1941–1945*.
7. *Зборник Други свјетски рат – 50 година касније*, Београд, 1977, стр. 555–560.
8. В. Глишић, *Албанизација Косова и Метохије*, *Зборник „Срби и Албанци у XX веку“*, Београд, 1991.
9. В. Дедијер, *Југословенско-албански односи 1939–1948*, Београд, 1949.
10. *Dnevnik grofa Ciana*, Zagreb, 1948.
11. Б. Перуничих, *Сведочанство о Косову 1901–1913*, Београд, 1988.
12. Б. Петрановић, *Револуције и покрети отпора у Европи 1939–1945*, Скопје, 1985.
13. Б. Петрановић, *Косово у југословенско-албанским односима и пројекат балканске федерације 1945–1948*, *Зборник „Срби и Албанци у XX веку“*, Београд, 1991.
14. S. Polo – A. Puto, *Histoire de l'Albanie*, Rouanne, 1974.
15. S. Skendi, *The Albanian national awakeing 1878–1912*, New Jersey, 1967.
16. Ђ. Станковић, *Никола Пашић и стварање албанске државе*, „Марксистичка мисао“, бр. 3 (1985).
17. В. Стругар, *Југославија у II светском рату 1941–1945*, Београд, 1975.
18. Б. Стули, *Албанско питање 1878–1882*, Загреб, 1959.
19. В. Терзић, *Слом Краљевине Југославије I и II*, Београд, 1983.
20. В. Ђоровић, *Арнаути и велике силе*, Београд, 1913.
21. К. Frasheri, *The Albanian national awakeing 1878–1912*, New Jersey, 1967.

22. А. Хадри, *Окупациони систем на Косову и Метохији 1941–1944*, „ЈИЧ“, бр. 2/1965.
23. Ј. Хацивасиљевић, *Арбанашка лига, арнаутска конгра и српски народ у турском царству (1878–1882)*, Београд, 1909.
24. *Зборник докумената и података о народноослободилачком рату народа Југославије*, том I, књ. 19, Београд, 1969.
25. *Косово и Метохија у српској историји*, Београд, 1989.
26. *Срби и Албанци у XIX и почетком XX века*, Београд, 1990.
27. *Срби и Албанци у XX веку*, Београд, 1991.
28. *Документи о спољној политици Србије 1903–1914*, св. 1, 2 и 3 за 1912, Београд, 1984.
29. Е. Хоџа, *Титоисти*, Брисел, 1982.
30. Б. Храбак, *Први извештаји дипломата великих сила о Призренској лиги*, „Balcanica“ IX, Београд, 1978.
31. П. Влаховић, *Усељавање Арбанаса током XIX и XX века у јужно-словенски етнички простор* (саопштење на III међународном научном етнолошком симпозијуму „Миграцији на населението и етничките провеси во Западна Македонија“ – Радовиш 11–12 декември 1997).
32. В. Ачковска, *Неки аспекти албанизације у Западној Македонији 1941–1991* (саопштење на X конгресу историчара Југославије – Београд, 15–17. јануар 1998).